

ΠΕΡΙ ΤΟ ΔΗΜΩΔΕΣ ἌΣΜΑ ΤΩΝ ΕΝΝΕΑ ΑΔΕΛΦΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΣΤΟΙΧΕΙΩΜΕΝΟΝ ΠΗΓΑΔΙ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Εὐρέως διαδεδομένον εἰς τὸν λαὸν εἶναι τὸ δημῶδες ἄσμα τῶν ἑννέα ἀδελφῶν πορευομένων εἰς πόλεμον, τοῦ ὁποίου ἡ ὑπόθεσις ἔχει ὡς ἑξῆς. Ἐννέα ἀδελφοὶ ἐκινήσαντες διὰ πολεμικὴν ἐπιχείρησιν, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ βασιλέως κατὰ τινας παραλλαγάς, ἢ ἐπανερχόμενοι ἐξ ἐκστρατείας, ὑπέφερον καθ' ὁδὸν ἐκ δίψης Αἴφνης συναντοῦν φρέαρ μεγάλου βάθους. Διὰ κληρώσεως ἀποφασίζεται ἡ κἀθοδος ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ μικροτέρου ἐκ τῶν ἀδελφῶν, τοῦ Κωνσταντίνου, πρὸς ἀντήλυσιν ὕδατος. Οὗτος, προσδεδεμένος εἰς σχοινίον, κατέρχεται εἰς τὸ βάθος ὅπου ἀντικρύζει ἐμφωλεῖον θηρίον ἢ «νερὸ φαρμακερό». Ἐντρομος ἀπευθύνεται διὰ κραγγῶν πρὸς τοὺς εἰς τὸ χεῖλος τοῦ φρέατος ἰσταμένους ἀδελφούς του, διὰ νὰ τὸν ἀνεγκύσουν, πλὴν ὁμως αἱ προσπάθειαι τῶν ἀποβαίνουν μάταιαι.

Ἀπηλπισμένοι τότε περὶ τῆς ζωῆς του τοὺς ἀποχαιρεῖ, κατ' ἄλλας δὲ παραλλαγάς τοὺς παρακαλεῖ, νὰ μὴ εἴπουν εἰς τὴν μητέρα των ἢ τὴν καλὴν του περὶ τῆς τύχης του, ἀλλ' ὅτι ἐνυμφεῦθη καὶ παρέμεινε, δεσμευμένος μὲ μάγια, εἰς τὴν ξενιτεῖαν· (βλ. κατωτέρω, σ. 11 - 12, ἄσματα Α' καὶ Β').

Μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο ἀπαντᾷ τὸ ἄσμα εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς ἐκ Μ. Ἀσίας (Πόντου), εἰς Κύπρον, Δωδεκάνησον, Κρήτην καὶ ἄλλας νήσους, ἐπίσης εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν χῶρον ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου πρὸς νότον μέχρι τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Θράκης πρὸς βορρᾶν.

Εἰς τὸν σχετικὸν φάκελον τοῦ τραγουδιοῦ εἰς τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον ἔχουν συγκεντρωθῆ ἕως ἐξ 80 παραλλαγáι.

Κύρια στοιχεῖα τοῦ ἄσματος εἰς τὰς παραλλαγάς του εἶναι:

- 1) Ὁ ἀριθμὸς ἑννέα τῶν ἀδελφῶν, οἱ ὅποιοι μεταβαίνουν εἰς τὸν πόλεμον κατόπιν διαταγῆς τοῦ βασιλέως, ἢ ἐπιστρέφουν ἐξ ἐκστρατείας.
- 2) Ἡ καθ' ὁδὸν ἔλλειψις εἰς αὐτοὺς τοῦ ὕδατος.
- 3) Ἡ εὐρεσις φρέατος μεγάλου βάθους.

4) Ἡ κατάβασις διὰ κλήρου ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ μικροτέρου ἀδελφοῦ, τοῦ Κωνσταντίνου (Μικροκωνσταντίνου, Μικροκωνσταντῆ, Μικροκωνσταντάκη κ. ἄ.).

5) Τὸ ἀντίκρουσμα τοῦ εἰς τὸ βάθος τοῦ φρέατος ὕδατος ὡς θολοῦ καὶ φαρμακεροῦ, εἰς ἄλλας δὲ παραλλαγάς, πλέον συγκεκριμένως, τοῦ ἐνεδρεύοντος ἐνταῦθα θηρίου (στοιχειοῦ, θεριοῦ, Λάμιας, ὄφιου) καὶ ἡ κατ' ἀκολουθίαν ἔκκλησις τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς ἀδελφούς του νὰ τὸν σώσουν διὰ τῆς ταχείας ἀνελεύσεώς του.

6) Ἡ ἀποτυχία τῆς προσπαθείας τῆς ἀνελεύσεως καὶ ὁ κατόπιν τούτου ἀποχαιρετισμὸς τοῦ ἀπηλπισμένου Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς ἀδελφούς του, κατ' ἄλλας δὲ παραλλαγάς, ἡ παραγγελία του πρὸς αὐτούς, νὰ μὴ εἴπουν εἰς τὴν μητέρα του ἢ τὴν καλὴν του περὶ τοῦ θανάτου του ἀλλὰ περὶ τῆς νυμφεύσεώς του εἰς τὴν ξενιτειάν, μὲ κόρην μαγίσσης, ἡ ὁποία τὸν κατακρατεῖ ἐκεῖ δέσμion τῆς ¹.

Τὸ ἄσμα μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο θεωρεῖται ἀκριτικόν. Ἐκ τῶν θεματικῶν στοιχείων του, ὡς ἀνωτέρω, ἔχουν ἀναγνωρισθῆ ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον καὶ μάλιστα ὡς ἐμφαίνοντα συνάφειαν τοῦ ἄσματος μὲ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος Κωνσταντίνος, σύνηθες εἰς τὰ ἀκριτικά ἄσματα, ἰδίᾳ δὲ ὁ διὰ κληρώσεως ὄρισμὸς τοῦ μικροτέρου ἀδελφοῦ, τοῦ Κωνσταντίνου, νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐπικίνδυνον κατάβασιν εἰς τὸ βάθος τοῦ πηγαδιοῦ.

Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἔχει παρατηρήσει ἤδη ὁ S. Baud-Bovy ², ὅτι ἀπαντοῦν ὑπὸ ἄλλην μορφήν εἰς τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα (παρὰλλ. Κρυπτοφ. Α', σ. 129-131). Πρόκειται περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ σχετικοῦ μὲ τὴν ἀρπαγὴν τῆς θυγατρὸς τοῦ στρατηγοῦ Ἀνδρονίκου, τῆς μητρὸς ἔπειτα τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ὑπὸ τοῦ Μουσοῦ, ἐμίρου τῆς Συρίας. Οὗτος, ἀπαγάγων τὴν χριστιανὴν κόρην ταύτην ἐκ τοῦ πύργου τοῦ πατρὸς τῆς, κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν πέντε ἀδελφῶν τῆς. Μετὰ δὲ τὴν σύλληψίν του ἀπεφασίσθη νὰ κριθῆ τὸ ζήτημα τῆς προσβολῆς τῆς οἰκογενείας των ὑπὸ τοῦ ἀπαγωγέως διὰ τῆς μονομαχίας πρὸς αὐτὸν ἑνὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν τῆς. Οὗτος ὠρίσθη τότε μεταξὺ αὐτῶν διὰ κλήρου, ἔλαχε δὲ ὁ κληρὸς εἰς τὸν νεώτερον, τὸν Κωνσταντῖνον.

*Ἄλλ', ἵνα μὴ φικονεικοῦν ποῖος νὰ πολεμήσῃ,
λαχρὸς θεῖναι προέκριναν καὶ ἔλυσαν τὴν ἔριν'*

¹ Τὸ θέμα τοῦτο ἔχει προοδήλως εἰσαχθῆ ἐξ ἑτέρου, εὐρύτατα γνωστοῦ, ἄσματος περὶ τοῦ ὑπὸ μαγίσσης κατακρατουμένου εἰς τὴν ξενιτειάν συζύγου, ὅστις οὕτω ἔχει ἐγκαταλείψει τὴν νόμιμον σύζυγόν του.

² La chanson populaire grecque du Dodecanèse. I. Les textes, Paris 1936, σ. 285.

ἔλαχε δὲ τὸν ὕστερον, τὸν μικρὸν Κωνσταντῖνον.

(Παραλλ. Κρυπτοφ. Α', 129-131) ¹

Νομίζω, ὅτι τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο θὰ παρελήφθη εἰς τὸ Ἔπος ὑπὸ τοῦ συνθέτου του ἀπὸ σχετικὸν δημῶδες ἄσμα. Ἐκ τοῦ τραγουδιοῦ δὲ τούτου, μὴ περιοσθέντος μέχρι σήμερον, θὰ εἰσῆχθη κατόπιν τὸ θεματικὸν τοῦτο στοιχεῖον τῆς κληρώσεως εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τραγοῦδι τῶν ἑννέα ἀδελφῶν μὲ τὸν μικρότερον ἐξ αὐτῶν τὸν Κωνσταντῖνον.

Πλὴν ὅμως τοῦ στοιχείου τούτου, τὸ ὁποῖον ἐκ πρώτης ὄψεως συνιστᾷ τὸ ἄσμα ὡς ἀκριτικόν, δύναται ἔτι νὰ σημειωθῇ περὶ τῆς ἀρχαιότητός του ὁ ἀριθμὸς ἑννέα τῶν ἀδελφῶν, ἀπαντῶν καὶ εἰς ἕτερον συγγενὲς ἄσμα, τῆς αὐτῆς σχεδὸν διασφθώσεως, τὸ ὁποῖον διαφέρει μόνον ὡς πρὸς τὸ ἐπεισόδιον κυρίως τοῦ τρόπου τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντῖνου. Πρόκειται περὶ τοῦ τραγουδιοῦ τῶν ἑννέα ἀδελφῶν μὲ τὸν μικρότερόν των, τὸν Κωνσταντῖνον, ἐκκινησάντων ὁμοίως, κατόπιν προσκλήσεως, διὰ πολεμικὴν ἐπιχείρησιν. Οὗτοι ἀπέθανον ἕνεκα δηλητηριάσεώς των ὑπὸ τοῦ Μαυριανοῦ ἢ τοῦ Μαυρηγιαννῆ ². Τὴν σχέσιν ταύτην μεταξὺ τῶν δύο

¹ Βλ. καὶ παρὰ *S. Baud-Bovy*, ἐνθ' ἄν., σ. 285. Ὁ Στίλπ. Κυριακίδης (Λαογρ., τόμ. 12/1938/48/σ. 326) διετύπωσεν ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν σύνδεσιν τοῦ ἄσματος πρὸς τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο εἰς τὸ Ἔπος.

² Τὸ ἄσμα τοῦτο ἔχει ὡς ἐξῆς.

Ἐὰν τοῦ μάννα, Ἐὰν τοῦ μάννα, ὅταν ἐκίνη τοῦ μάννα
ἐπῶξει τοὺς ἐννιά υἱούς καὶ τέσ ἐννιά τυφάδες
καὶ σέονται ¹ ἔς τὸ σάϊτοι τῆς ἐννιά ἄγγονῶ νανοῦδια ²
καὶ κρέμονται ἔς τοὺς πάλους ³ τῆς ἐννιά ἄγγονῶ χιοχάδια ⁴.

5 — Μάννα μου, ψῆσε μας ψωμιά, μάννα μου παξιμάδια!

ἐμὲ καὶ τοὺς ὀχτάδερφους ἔς τὸν πόλεμο καλοῦν μας*.

— Με τοὺς πόλους ἐξήμωσα μὲ τὰ δάκρυα τσοπάνω ⁵,

μὲ τὰ βαριά στενάγματα ἔς τὸ φοῦθρο τ' ἀπερρίφτω ⁶.

Τὰ χιτάδεργια καλλίκεψαν ⁷, Κωνσταντίνους ἀπόμειν'.

10 — «Καλδέριε ⁸, γιέ μ' Κωνσταντίνουε, τὰ χιτάδεργιά σου πάρε».

— Μάννα, πολλὰ καλλίκεψα γιὰ λενθεριά ἐπῆγα

ἄν καὶ καλδέρω καὶ τεριά ⁹, ἄλλο ποῦ δὲ θεωρεῖς με.

Μάννα μ', φέρ' με τοῦ νύφη σου, τοῦ μικρῆ Μαργαρίτα

ἄς φιλήσουμε μιὰ καὶ δυό, ὅα τρία χωρισόισα».

15 Πέντε φιλᾷ τὸ μαῦθρο του καὶ δέκα τοῦ καλῆ του

ἄς ¹⁰ που νὰ εἰπῆ «νὰ μ' εὔχεσθε!» ἐννιά βουριά δέιβη.

1) σείονται. 2) αἰῶθραι· κούνιες βρεφῶν. 3) πασάλους. 4) βραχεῖς ἐπενδύται. 5) τυπάνω, πλάσσω. 6) ρίπτω. 7) ἐκαβαλλίκεψαν. 8) ἵππευσε. 9) καὶ τώρα. 10) ἕως.

τούτων ἁσμάτων ἔχει παρατηρήσει πρῶτος ὁ S. Baud-Bovy¹. Δέον νὰ παρατηρηθῆ ἔτι, ὅτι ὁ ἀριθμὸς ἐννέα ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλο ἀκριτικὸν ἕσμα (τῶν ἐννέα υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, τοὺς ὁποίους ἐξεληθόντας εἰς κνήγιον κατέπιεν ὁ Συγρόπουλος)², πρὸς δὲ καὶ εἰς τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς ἔχει παραδοσιν ἀρχαιότεραν τῶν Ἀκριτικῶν³. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος εὐρίσκεται ἀκόμη καὶ εἰς μεταγενέστερα ἕσματα καὶ ἄλλα μνημεῖα τοῦ λόγου⁴, κυρίως ὡς τυπικὸς ἀριθμὸς.

¹ *Ητον κ' ἓνα μικρὸ βοννὶ σκέλισμα δὲν τὸ ποῖκε*¹¹.

Ξανθὸ κοράσ' ἠρώτησε 'σὰ δάκρυα λοιομένο.

20 — «*Α μὴ σὲ εἰπῶ τὸ κόρασο, ἐδὰ διαβάται δέβαν ;*»¹²
— «*Ὅχιτὼ διαβάται διάβανε 'σάν ν' εἶχαν κι ἄλλον ἓνα.*

² *Σὰ 'ξοπίσω ἐντράνηναν*¹³, *πάλ' εἶχαν ἄλλον ἓνα».*

— «*Νὰ μὴ σε εἰπῶ*¹⁴ *τὸ κόρασο, ποῦ 'πάγω, πῶς σφθάνω ;*»¹⁵

— «*Ἄν γένη μαῦρός σου πουλί, κ' ἐὸν ὄριο*¹⁶ *χιλιδόνι, παίσεις καὶ σφθάνεις τους 'ς τοῦ Μανρηγιάννη τ' ἀλώνια.*

25 — «*Μανρηγιαννη, βγάλ' μας κρασί καὶ κέρα μας νὰ πιοῦμε».*

— «*Ἐγὼ γιὰ τοὺς ὀχτάδερφους πιθάρι δὲν ἀνοίζω.*

'Ἐγὼ γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο ἐννιά πιθάρια ἀνοίζω».

'Ἀνοίξει τὸ 'να δὲν ἔχει, ἀνοίξει τ' ἄλλο γιόμει,

ἀνοίξει καὶ τὸ μεσιακὸ παλιοῦ φιδιοῦ φαρμάκι.

30 *Κερνᾶ καὶ πίν' Μανρηγιαννης καὶ εἰς τοὺς ἄλλους δίνει.*

Μανρηγιαννης ἀπέθανε κ' οἱ ἄλλ' ἠνχομαχοῦνε'

καὶ τοῦ Κωνσταντῖνου ἡ καλὴ ὄρομα 'ς τὸν ὕπνον εἶδε.

— «*Μάννα μ', ἐνέ 'δα 'ς τ' ὄρομά μ', μάννα μ', σὴν ἁμαρτιὰ*¹⁷ *μου'*

*ἀπέσωνα 'σὰ*¹⁸ *σπίτσια μας, ἀπόξον 'ς σὴν*¹⁹ *αὐλὴ μας,*

35 *ἀπέσω 'ς σὰ κελλάρια μας χρυσὸ δεντρί γυρίσθην.*

— «*Ἦ ρίζα του ἦτος' ἐὸν καὶ κλώνια τὰ παιδιὰ σου,*

τὰ φύλλα του τὰ 'γγόνια σου, τὰ θέλ' νὰ σκορπισθοῦνε».

³ *Ἀναστ. Σ. Ἀλεκτορίδου, Ἔσματα Καπταδοικιά.*

Δελτ. Ἰστ. Ἐθν. Ἐταιρ., τόμ. Α' (1883/84), σ. 722-723

11) δὲν τὸ διέβη. 12) ἀπὸ ἐδῶ ἐπέρασαν διαβάτα. 13) ἐκοίταξαν πρὸς τὰ ὀπίσω. 14) νὰ σοῦ εἰπῶ. 15) πῶς προφθάνω. 16) εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἕσματος ὑπάρχει ἡ λέξις : ὄριο. 17) εἰς τὸ ὄραμα, ὄνειρον. 18) μέσα εἰς τὰ. 19) εἰς τήν.

¹ Ἔνθ' ἄν., σ. 287.

² Βλ. εἰς : Ἑλληνικά δημοτικὰ τραγούδια (Ἐκλογή), τόμ. Α', Ἀθῆναι 1962, σ. 68-69 (Δημοσ. Λαογρ. Ἀρχείου, ἀρ. 7).

³ Βλ. *Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Περὶ τὸ ζήτημα τῆς προελεύσεως τοῦ ἕσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Ἀρχ. τοῦ Θρακ. Γλωσσ. καὶ Λαογρ. Θησ., τόμ. ΙΑ' (1944-45), Ἀθῆναι 1947, σ. 201 κ.ἑξ.*

⁴ Βλ. *Ν. Γ. Πολίτην, ἐν Δ.Ι.Ε.Ε., τόμ. 2 (1885), σ. 210 κ.ἑξ. καὶ Γ. Κ. Σπυριδάκη ἐν Μύσωνι, τόμ. Α' (1932), σ. 66-68.*

Χαρακτηριστική προσέτι περὶ τῆς ἀκριτικῆς φύσεως τοῦ ἄσματος εἶναι καὶ ἡ παρατιθέμενη μελωδία του κατὰ παραλλαγὴν ἐξ Ἀστυπалаίας, ἣτις ἠχογραφήθη τῷ 1957¹.

♩ ~ 69-72

1 Τέσ-σε - ρα καὶ πέν-τε, τέσ-σε - - - ρα,
 2 τέσ-σε - ρα καὶ πέν-τε οἱ ἐν-νιά-α-δερ - φοὶ τὸν
 πό-λε - μο ν-έ κοῦ-σα, τὸν - κό - λε - μο, τὸν
 πό-λε - μο ν-έ κοῦ-σα κ'έρ-μα - τώ - θη - σα.

Τον

Ἐὰν οὕτω δεχθῶμεν τὸν ἀκριτικὸν χαρακτήρα τοῦ ἄσματος, μένει τότε πρὸς ἐξέτασιν ἔτι τὸ ζήτημα τοῦ γεωγραφικοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ τόπου, ὅπου ἔκειτο τὸ βαθὺ φρέαρ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔλαβε χώραν τὸ ἀναφερόμενον δραματικὸν ἐπεισόδιον, ἐφ' ὅσον βεβαίως θὰ θεωρήσωμεν τοῦτο, ὡς νομίζω, πραγματικὸν γεγονός. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ στοιχεῖον τῆς ἐλλείψεως ὕδατος εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πορείας πρὸς πόλεμον τῶν ἑννέα ἀδελφῶν καὶ τῆς εὐρέσεως τέλος καθ' ὁδὸν φρέατος μεγάλου βάθους².

¹ Βλ. Λασογ. Ἀρχ., χρονον ἀρ. 2^ο48, σ. 358-59. Ἐθν. Μουσ. Συλλ. Α. Α., ἀρ. 2001. Ἡ μουσικὴ καταγραφή ἐγένετο ὑπὸ τοῦ συντ. μουσικοῦ τοῦ Α. Ἀ. Σπυρ. Περιστερή.

² Τὸ φρέαρ τοῦτο εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος καλεῖται: *λάκκος* «καὶ ἤθραν τὸν λάκκον τῶν χιλίων ὄργων (Κερασσοῦς : Ἀρχεῖον Πόντου, τόμ. 15 (1950), σ. 250-51, ἀρ. 12, στ. 6). *Λάκκος* καλεῖται τὸ πηγάδι καὶ εἰς τὴν Κύπρον (Κυπρ. Γράμμ., ἔτ. ζ' (1941-42), σ. 139—*σφροτοπήγαδο* «βρίσκουν ἓνα πηγάδι, σφροτοπήγαδο | σαράντα ὄργιες στὸ βάθος κ' ἐξήντα ἦταν πλατὺ» (Καστοριά, Α. Α., ἀρ. 1688, σ. 101-102, στ. 13-14). Χαλκιδική. Α. Α., ἀρ. 1, σ. 76-78, ἀρ. 23, στ. 11. Ἐπίσης εἰς Καραθῆν περιφ. Διδυμοτείχου, Ἡπειρον (Κόνιτσαν, Πάπιγγον Ζαγορίου κ. ἄ.).—*στοιχειοπήγαδο* (Σουφλί).—*δρακοπήγαδο* (Ἄγραφα).—*ξεροπήγαδο* (Ἡπειρος (Λοξέτσι, Νεγάδες, Καλέντζι, Παραμυθία), Δυτ. Μακεδονία (Σαμαρίνα Κοζάνης, Σιάτιστα), Μακεδονία (Βέροια), Θεσσαλία (Καρατσὸλ Τιρνάβου) κ.ἄ.

Εἰς ὅλας τὰς παραλλαγὰς ἐξαίρεται τὸ μέγαλον βάθος τοῦ πηγαδιοῦ: χιλίων ὄργων, ἑξακοσίων, τριακοσίων, ἑκατόν, σαράντα κ.ἄ.

Τὸ θέμα τοῦτο θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ θεωρηθῆ ὡς κοινὸς τόπος, οὕτω δὲ χωρὶς εἰδικωτέραν σημασίαν· εἰς τὸ ὑπὸ συζήτησιν ὅμως ἄσμα μὲ σαφῆ εἰς αὐτὸ ἀκριτικὰ γνωρίσματα, νομίζω, ὅτι τοῦτο, δηλ. τὸ τῆς λειψυδρίας, εἶναι οὐσιῶδες, ἀναφερόμενον εἰς ὄρισμένον τόπον μὲ τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο γνώρισμα. Ἐκ τῆς ἐπόψεως δὲ ταύτης ὁ ἐντοπισμὸς τοῦ ἄσματος δύναται νὰ γίνῃ εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Καππαδοκίας¹, ἣτις, ὡς γνωστὸν, ὑπέρξε τὸ κύριον ὄρημα τῶν ἀκριτῶν πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ληστροικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Εἰς τὸν τόπον τοῦτον, ὡς ἀναφέρεται καὶ εἰς Ἀραβικὰς πηγὰς, ὑπῆρχον πολλὰ φρούρια ἐξ ὧν ἓν εὕρισκετο εἰς Μαλακίβιγια (Μαλακοπήν)². Ἐνδεικτικὸν δὲ τοῦ πόσον γνωστὸν ἦτο τότε τὸ φρούριον τοῦτο μὲ τὴν ὅλην περιοχὴν τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Μαλακοπῆς εἶναι, ὅτι ἡ μάχη τῷ 863 καθ' ἣν αἱ βυζαντιναὶ δυνάμεις ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Πετρωνῶν συνέτριψαν τὰς ἀραβικὰς τοῦ Ὀμάο, καὶ ἡ ὁποία τοποθετεῖται ὑπὸ τῶν χρονολογῶν (Γεν., σ. 96 (Βόννης), Συνεχ. τοῦ Θεοφ., σ. 181

Εἰκ. 1. - Φρούριον τῆς Μαλακοπῆς. (Ἡ εἰκὼν παρελήφθη ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ R. M. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor*, Cambridge 1916, σελ. 24-25.)³

(Βόννης) εἰς τὴν θέσιν Πόσσοντα ἢ Πόρσοντα, ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ὅτι ἔλαβε χώραν ἐγγὺς τῆς Μαλακοπῆς (τὰ *Μυλοκοπία* (παρ. Ἐσχωρ. 503)

¹ Τὴν προέλευσιν γενικῶς τοῦ τραγουδιοῦ ἐκ Καππαδοκίας ὑπεστήριξε προσέτι καὶ ὁ S. Baud-Bovy, ἐνθ' ἀν., σ. 287.

² Βλ. A. Vasiliev, *Byzance et les Arabes*. Tome III. Die Ostgrenzen des byzantinischen Reiches von 363 bis 1071 nach griechischen, arabischen, syrischen und armenischen Quellen, von E. Honigmann, Bruxelles 1935, σ. 45-47.

³ Βλ. εἰκόνας καὶ εἰς Θαν. II. Κωστάκη, Ἡ Ἀνακτοῦ, Ἀθήνα 1963, σ. 16-17 (παρένθ. εἰκ. ἀρ. 7 καὶ 8) (Ἐκδ. τοῦ Κέντρου Μικρῶν Σπουδῶν. Διεύθυνσις Μέλπωσ Μερλιέ, 15. Καππαδοκία 10).

τὰ *Μελλοκοπία* (παρ. Κρυπτ. Γ, 67), *Μυλοκοπόδιον* (παρ. "Ανδρου - "Αθηνῶν Α, 956))¹.

Κατὰ τὸν Η. Γρέγοιρε² ὁ συνθέτης τοῦ "Ἐπους παρέλαβε τὴν διήγησιν περὶ τῆς μάχης ταύτης ἀπὸ τοὺς χρονογράφους, ἀγνοῶν δ' ὅμως τὴν τοποθεσίαν Πόρσοντα ἢ Πόρσοντα παρὰ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ ποταμὸς Λαλακάων, ἀντικατέστησε τὸ τοπωνύμιον τοῦτο μὲ τὸ οἰκεῖον εἰς αὐτὸν ὄνομα Μαλακοπή.

Ἡ περιφέρεια αὕτη, δηλ. ἡ περὶ τὴν Μαλακοπήν, ἀποτελοῦσα ἐκτεταμένον ὄροπέδιον, εἶναι ἀνδροσ, ἀπὸ τῆς βορειότερον κειμένης κόμης "Ανακοῦ μέχρι τοῦ Μιστὶ πρὸς νότον, ἐξαίρεσει τοῦ συνοικισμοῦ Λίμνα³. Ἡ ὕδρευσις δὲ τῶν κατοίκων, παλαιότερον καὶ τῶν Ἑλλήνων πρὸ τῆς καταφυγῆς των εἰς τὴν Ἑλλάδα (1924), ἐγίνετο ἀπὸ φρέατα, βάθους μεγαλυτέρου τῶν 60 - 80 μέτρων⁴.

Κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους εἰς τοὺς ἐπὶ αἰῶνας ἀγῶνας τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τοὺς "Αραβας εἰς τὰς κλεισοῦρας τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ "Αντιταύρου καὶ πέραν τούτων πρὸς τὸν Εὐφράτην, τὸ ὄροπέδιον τοῦτο (βλ. κατ. χάριτην) ἐξηρησίμευε συχνὰ διὰ τὴν διέλευσιν στρατιωτικῶν δυνάμεων πρὸς τὰς θέσεις ταύτας.

"Ἐὰν οὕτω λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν λειψυδρίαν, ἣτις χαρακτηρίζει τὸν ἐκτεταμένον χῶρον τοῦτον, τὸν στρατιωτικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐξεταζομένου ἔσματος, πρὸς δὲ καὶ τὸ θέμα εἰς αὐτὸ τοῦ θηρίου (δράκοντος), τὸ ὁποῖον ἐμφωλεύει εἰς τὸ βάθος τοῦ φρέατος, στοιχεῖον ἀπαντῶν ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ εἰς ἄλλα ἔσματα, μὲ παραλλαγὰς ἐκ Καππαδοκίας καὶ Πόντου (τῆς δρακοντοκτονίας ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου⁵, τῆς κόρης (ἢ τοῦ γιοῦ) τῆς ἀστραπῆς ἀπειλούσης δράκον⁶, τοῦ Συγρο-

¹ Βλ. καὶ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκριτῆς (ἔκδ. ὑπὸ Πέτρ. Καλονάρον), τόμ. Α', Ἀθήναι 1941, σ. 58 σημ.

² Βλ. εἰς Byzantion, V (1929), σ. 339.

³ Βλ. *Θανάση Π. Κωστάκη*, ἔνθ' ἄν., σ. 6-7. Βλ. καὶ σ. 19.

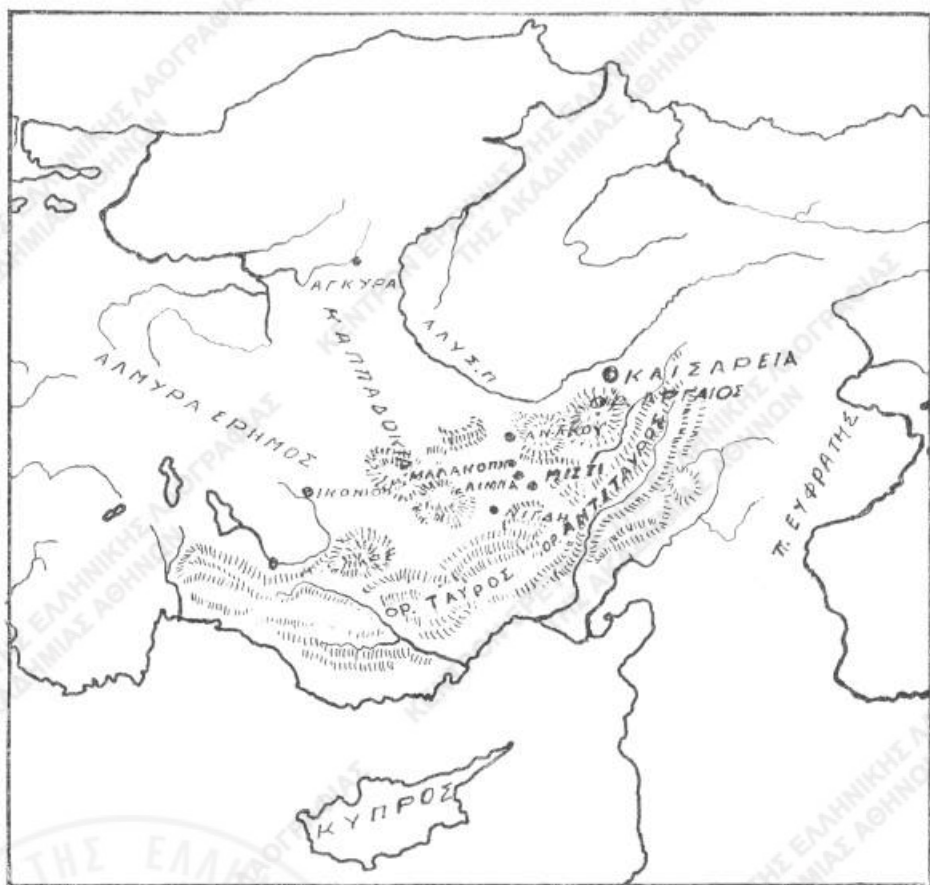
⁴ Βλ. καὶ Ἰωάνν. Ἰωαννίδου, *Καيسάρεια Μητροπολιτερι Μααλουματή μουτενέββια*, Δερὶ Σααδὲτ 1896, σ. 97. *Σωφρονή Σωφροναΐδη*, Ἡ Συνασὸς τῆς Καππαδοκίας καὶ τὰ δημοτικὰ τῆς τραγοῦδια, Ἀθήνα 1958, σ. 51, 102. Βλ. καὶ *Θαν. Κωστάκη*, ἔνθ' ἄν., σ. 6 (ἐν ὑποσημ. 25 παρατίθεται καὶ βιβλιογραφία) καὶ σ. 19.

Ἡ Μαλακοπή (τουρκ. Melegob) χαρακτηρίζεται τόσον ἐκ τῶν ἐκεῖ βαθέων τῶν φρεάτων, ὥστε μετωνομάσθη τελευταίως ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς Berin Kujü (Βαθυπήγαδο) ἐκ φρεάτων τούτων (βλ. *Θαν. Κωστάκη*, ἔνθ' ἄν., σ. 1 σημ. 6 καὶ σ. 19). Τὰ πηγάδια ταῦτα κατὰ πληροφωρίας τοῦ ἐντοπίου Ἰωάννου Παπαποστόλου, χρησιμεύοντα μόνον δι' ὕδρευσιν, ἔχουν ἄνοιγμα ὀρθογώνιον, διαστάσεων συνήθως $2 \times 1 \frac{1}{2}$ μ.

⁵ Ν. Γ. Πολίτου, *Τὰ δημόδη ἑλληνικὰ ἔσματα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου*, Λαογρ., τόμ. 4 (1912 - 13), σ. 221 - 223.

⁶ Βλ. Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγοῦδια (Ἐκλογή), τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 104-109 (ἔκδ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, ἀρ. 7).

πουλον, ἦτοι τοῦ στοιχειοῦ πὸν κατατρώγει τοὺς ἑννέα υἱοὺς τοῦ Ἄνδρονίκου¹, τῶν ἑννέα ἀδελφῶν εἰς τὸν πόλεμον, ὃν ὁ μικρότερος ὁ Κωνσταντῖνος² πιστεύω, ὅτι δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ὑπόθεσις τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν τραγουδιοῦ τῶν ἑννέα ἀδελφῶν μὲ τὸν μικρότερον, τὸν Κωνσταντῖνον, ὅστις ἀπολέσθη ἐντὸς τοῦ φρέατος,

¹ Ἡ περιοχή τῆς Καππαδοκίας μὲ τὸ ὑψίπεδον τῆς Μαλακοπῆς.

εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὴν ἀνδρον περιοχὴν ταύτην τῆς Μαλακοπῆς. Ἐκ τοῦ τόπου δὲ τούτου πιστεύω, ὅτι προῆλθε τὸ ἀρχέτυπον τοῦ ἔσματος, τὸ ὁποῖον διεπλάσθη κατόπιν διὰ τῆς διαδόσεώς του εἰς τὸν λοιπὸν ἑλληνικὸν χῶρον εἰς διαφόρους παραλλαγάς.

¹ Βλ. Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια, ἐνθ' ἄν., σ. 69-70.

² Ἐνθ' ἄν., σ. 71-72.

II

(Παραλλαγὰ τοῦ ὕμνου)

Α'

Τέσσαρες σὺν τέσσαρες γένηκαν ὄχιτὼ
 κ' ἓνας ὁ μικρότερος γένηκαν ἐννιά
 ἔς τὸν πόλεμον ἐβγῆκαν νὰ πολεμήσουνε
 καὶ πόλεμον δὲν ἤϋραν, ἐγυρίζανε.

- 5 Ἐς τὸν δρόμον π' ἐδιαβαίν' ναν ἐδιψάσατε
 καὶ ἤϋρανε τὸν λάκκον τῶν χιλίων ὄργυιῶν,
 τριγύρω γύρω πέτρες, μαρμαρόχτιστον,
 μὲ σιδερένια πόρτας, Φράγκικα κλειδιά,
 κ' ἐκάνανε τὸν κλῆρον, ποιὸς θὰ κατηβαίν'.
- 10 κ' ἔπεσεν ὁ κλῆρον ἔς τὸν μικρότερον.
 — «Δέσητε μ', ἀδελφάκια μ', κ' ἐγὼ θὰ κατεβῶ,
 νὰ βρῖσκω τὸ νερόν, νὰ πίν' ἐγὼ κ' ἐσεῖς.
 — Τραβᾶτε μ', ἀδελφάκια μ', ἤϋρα τὸ νερόν,
 θολὸν καὶ βρουχιασμένον¹, πικρόν, φαρμακερόν.
- 15 — «Τραβοῦμεν σ', ἀδελφάκι, κ' ἐσὺ δὲν ἔρχεσαι».
 — «Δέσητέ με ἔς τὸ μαῦρο μ' κ' ἐκεῖνος μὲ τραβᾶ».
 — «Ἐδέσαμέ σε ἔς τὸ μαῦρο σ' κ' ἐκόπεν² ἡ ἄλυσιά».
 — «Ἀμῆτεν³, ἀδερφάκια μ', ἀμῆτε ἔς τὸ καλόν,
 τὴ μάνα μου πεῆτεν⁴ ὁ υἱός σ' παντρεύθηκεν,
 20 κ' ἐπήρενε τὸν λάκκον τῶν χιλίων ὄργυιῶν».
 Πόντος (Κερασσοῦς). - Ἄρχ. Πόντου, τόμ. 15 (1950), σ. 250-51,
 ἀρ.12. (Ε. Κούσης).

Β'

Τέσσερεις τσαὶ τέσσερεις γίνονται ὄχιτὼ
 τσαὶ τὸ Μικροκωνσταντάκι γίνονται ἐννιά
 σὸν πόλεμον ἐπ'γαίναν, νὰ πολεμήσουνε
 τσαὶ πόλεμον δὲν ἤϋραν τσαὶ γυρίσανε,
 5 βρῖσκουν πηγαδάκι ὡς χιλίων ὄργυιῶν
 βρῖσκουν τσαὶ σ(χ)οινάκι ὡς πεντακοσῶν.
 Δείχτουνε σκαρφάκια, ποιὸς νὰ κατεβῆ,
 πέφτει τοῦ μαυρόμοιρου τοῦ Μικροκωνσταντῆ.
 Τσαὶ πάλι ξαναδείχτουν καὶ πάλι πέφτει του.

¹ θολὸν καὶ πλήρες βορβόρου. ² πηγαίνετε. ³ νὰ εἰπῆτε.

- 10 — «*Δέστε με, ἀδέρφια, γιὰ νὰ κατεβῶ
 στὸ χροσὸ πηγαδάκι κροὸ νερὸ νὰ πιῶ*».
*Λένουν τον τ' ἀδέρφια τὸ ἔκατήβαινε,
 στὸ μισὸ πηγαδάκι φωνίτσαν ἤσυρε.*
- 15 — «*Σύριτέ μ', ἀδέρφια, ἐπάνω ν' ἀνεβῶ,
 στὰ χέρια τὸ εἰς τὰ πόδια μ' ἔπιασεν θεριῶ,
 κότσινον τσαὶ πράσινον τσαὶ φαρματσερόν*».
 — «*Σύρνομέ σ', ἀδέρφρι, μὰ σὺ δὲν ἔρχεσαι*».
 — «*Μὰ πῆτε τῆς μαννίτσας τὸ πὼς ἐπινίγηκα
 ἀμέτε νὰ τῆς πῆτε πὼς ἐπαντρεύτηκα*
- 20 *τὴν ἐπῆρα μάγου κόρη, μᾶς μάγισσας παιδί,
 μὲ δνὸ παιδιὰ στὸ χέρι τσαὶ τ' ἄλλο στὸ βυζί
 ἦταν τσαὶ γκαστρωμένη τριῶν μηνῶν παιδί,
 μαγεύγει τὰ καράβια τσαὶ δὲν πορπατοῦν,
 μαγεύγει τὰ πουλάτσα τσαὶ δὲν τοιλαδοῦν,*
- 25 *μαγεύγει [τσαὶ] τοὺς ποταμοὺς τσαὶ δὲν τρέχουνε
 ἐμάγεψε τὸ ἔμένα τσαὶ δὲν ἔρχομαι*».

Χίος (Νέητα). — Λ. Α. χρονον, ἀρ. 411, σ. 32 (συλλ. Κ. Κανελλάκη)

R É S U M É

**Sur la chanson des neuf frères qui s'en vont en guerre
 et qui rencontrent un puits hanté**

par Georges Spyridakis.

La chanson «des neuf frères qui s'en vont en guerre» appartient au cycle des chansons acritiques de l'époque héroïque byzantine, composées entre le 9ème et le 11ème siècles et qui survivent dans notre peuple jusqu'à nos jours.

L'argument en est le suivant: Sur ordre du roi, neuf frères s'en vont en guerre. Chemin faisant, ils ont soif, et trouvant un puits profond, tirent au sort pour savoir qui devrait descendre puiser de l'eau. Le sort indique le plus jeune des frères, Constantis, qui descend. Mais au fond il rencontre le génie du puits, qui l'empêche de remonter. Plein d'angoisse, il prie ses frères de le remonter le plus tôt possible, mais malgré leurs efforts et même l'aide du cheval de Constantis, on n'arrive pas à tirer la corde. Se sachant perdu, il se soumet à son destin, salue ses frères et fait

ses dernières recommandations pour qu'on les transmette à sa mère¹.

Sam. Baud-Bovy² a déjà reconnu le caractère acritique de cette chanson et même son rapport avec la scène de l'épopée de Digenis Acritas où Konstantinos, le plus jeune des fils du général Andronikos, après avoir tiré au sort avec ses frères, est désigné pour se battre en duel avec le ravisseur de sa soeur, future mère de Digenis Acritas (voir variante Krypt., A' 129-131).

L'auteur, se basant sur la description des lieux arides, ainsi que sur la descente dans le puits du plus jeune frère Constantis, soutient dans son article que cette chanson, dans sa forme primitive, a dû être composée dans la région du plateau de Malakope (Melegob en turc) de Cappadoce (voir carte, p. 10).

Cette région a été depuis le huitième siècle le théâtre des activités des Acrites et même leur centre d'opérations pour repousser les fréquentes attaques des Arabes. En même temps ce lieu était le point de départ de leurs expéditions punitives, contre les Sarassins, vers les défilés du Taurus et de l'Antitaurus, et jusqu'aux rives de l'Euphrate, à l'est.

Le plateau de Malakope était utilisé alors, comme lieu de passage par les forces militaires byzantines.

Cette région, depuis Anakou, au nord, jusqu'au Misti, au sud, était totalement privée d'eau. Ses habitants, aujourd'hui encore, à l'exception de ceux de Limna, puisent l'eau dans des puits très profonds, qui atteignent en certains endroits de 60 à 80 mètres (voir fig. 1, p. 8).

L'auteur exprime l'avis que c'est sur ce plateau acritique aride aux puits profonds, qui a été probablement à l'origine composée, entre le neuvième et le onzième siècles, cette chanson, basée sur un épisode analogue

¹ Voir le texte ci-dessus, pp. 11-12.

² Loc. cit., p. 4.